

Bedwingings- en/of isoleringsmaatregelen: Algemene aanbevelingen

Februari 2014

Overzicht

1. Voorwoord

- 1.1. Doelstelling
- 1.2. Methodologie

2. Terminologie

- 2.1. Bedwingings- en isoleringsmaatregel
 - Definitie*
 - Technieken*
 - Proces*

3. Wettelijk kader

4. Aansprakelijkheid

- Burgerlijke aansprakelijkheid*
- Strafrechtelijke aansprakelijkheid*

5. Informatie

- 5.1. Informatie voor gebruikers, gezinnen, betrokkenen die de gebruiker bijstaan en wettelijke vertegenwoordigers
- 5.2. Informatie en intern huishoudelijk reglement: diensten en instellingen

6. Preventie

- 6.1. Voorafgaande richtlijnen, alternatieve technieken
- 6.2. Opleiding van het personeel
- 6.3. Check list

7. Toepassing van de maatregelen

- 7.1. Indicaties
- 7.2. Interventie
- 7.3. Materiaal en lokalen
- 7.4. Registratie
 - Instanties die worden verwittigd in geval van toepassing van een bedwingings- en/of isoleringsmaatregel*
 - Geregistreerde gegevens*
- 7.5. Debriefing
- 7.6. Evaluatie
 - Proactief*
 - Tijdens de toepassing van de maatregel*
 - Achteraf*

8. Conclusie en aanbevelingen

9. Bijlagen

1. Voorwoord

1.1. Doelstelling

Initiatiefnemers van dit document zijn de Délégué Général aux Droits de l'enfant (DGDE) en het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding (het Centrum), in samenwerking met de Fondation SUSA en actoren uit verschillende sectoren. In het document wordt een aantal fundamentele aspecten belicht (principes, deontologische bakens en organisatorische voorschriften) van bedwingings- en/of isoleringsmaatregelen.

Deze maatregelen worden toegepast binnen leefomgevingen van personen met een handicap¹ (hetzij op school, in opvang- of zorgmilieus, of in gezinnen) maar al naargelang de sectoren, is de invulling ervan verschillend. Soms is het zelfs zo dat deze maatregelen, die voor alle betrokkenen (persoon die de maatregel ondergaat, zijn of haar naasten en de zorgverleners) telkens opnieuw een hele beproeving zijn, zonder enige omkadering worden opgelegd.

De problematiek ten gronde is telkens dezelfde: **dergelijke maatregelen zijn een rechtstreekse aantasting van de fundamentele vrijheden van de persoon op wie die van toepassing zijn, maar hebben als doel deze persoon en/of zijn omgeving tegelijk bescherming te bieden.**

Aangezien deze praktijken onvermijdelijk zijn², is een effectief *beleid* op vlak van bedwinging en isolering, zowel binnen elke sector waar ze worden toegepast (instellingen voor personen met een handicap, psychiatrische inrichtingen, inrichtingen voor gespecialiseerd onderwijs, residentiële ouderenzorgvoorzieningen, enz.) als op intersectoraal niveau, volgens het Centrum en volgens de DGDE, essentieel.

Het Centrum en de Délégué Général aux Droits de l'enfant dringen er bij alle betrokken overheden dan ook op aan dit thema ter harte te nemen, opdat de toepassing van een bedwingings- en/of isoleringsmaatregel in de toekomst met respect voor eenieder gebeurt: bewoner, leerling, patiënt, gebruiker, gezinnen en zorgverleners.

1.2. Methodologie

Dit document is er gekomen met de hulp van actoren uit verschillende sectoren (onderwijs, geestelijke gezondheid, jeugdhulp, maatschappelijk welzijn, handicap) en van tal van structuren (instellingen, diensten, administraties, overlegorganen, enz.). Op die manier konden ervaringen, informatie en goede praktijken worden uitgewisseld.

De groep is daarbij o.m. uitgegaan van elementen en aanbevelingen die in 2006 reeds aan bod waren gekomen in een werkdocument van het Europees Comité voor de Preventie van Foltering en

¹ De definitie van "personen met een handicap" die wordt gebruikt is die uit het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (art. 1): "*Personen met een handicap zijn o.m. personen met langdurige fysieke, mentale, intellectuele of zintuiglijke beperkingen die hen in wisselwerking met diverse drempels kunnen beletten volledig, effectief en op voet van gelijkheid met anderen te participeren in de samenleving.*"

² Zoals het CPT erop wijst in zijn werkdocument rond dit thema: "Zowel de klinische praktijk als onderzoek tonen aan dat bepaalde vormen van dwangmaatregelen onvermijdelijk lijken [...]. Inrichtingen die gebruik maken van technieken van permanente begeleiding ("shadowing") aanvaarden niet alle categorieën [personen]. Inrichtingen die al onze bewondering wegdragen omdat ze personen niet langer fixeren en opteren voor manuele controle- en isoleringspraktijken die uitgaan van 'het akkoord zonder gesloten deuren', maken gebruik van chemische bedwinging en moeten soms politie of veiligheidsdiensten inschakelen om gewelddadige personen onder bedwang te krijgen." (Europees Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing, *Moyens de contrainte en hôpital psychiatrique*, Straatsburg, 2 maart 2006, p. 10)

Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing (het CPT) “*Moyens de contraintes en hôpital psychiatrique*”.

Dit document, dat tot stand is gekomen op basis van waarnemingen en uitwisselingen van delegaties van het CPT met de terreinactoren, pleit met name voor een “nieuwe globale aanpak om onterende behandelingen als gevolg van bedwinging te vermijden”³ en dit zowel in instellingen voor psychiatrische patiënten, als in medisch-sociale inrichtingen voor de opvang van personen met een risico op ongecontroleerde bewegingen of valpartijen, personen met onverwachte gedragingen als gevolg van cognitieve stoornissen (dementie bijvoorbeeld) of een mentale achterstand, ...⁴

Deze alternatieve aanpak van de kwestie kan volgens het CPT enkel een optie zijn na **diepgaande gesprekken met de betrokken actoren** en na “een **aandachtig aftoetsen van de schriftelijke regels** (wetgeving, richtsnoeren) **aan de dagelijkse praktijk**”⁵.

Dit document is de *eerste stap* in dit project en is het resultaat van uitwisselingen en gesprekken tussen actoren op het terrein. Hoofdbedoeling is te komen tot een aantal **intersectorale bakens voor de toepassing** van bedwingings- en isoleringsmaatregelen.

In een *tweede fase* moet elke betroffen sector het in deze tekst beschreven algemene kader implementeren en **de aanbevelingen daaraan aanpassen**, om die vervolgens in alle diensten en instellingen te verspreiden onder de teams op het terrein.

2. Terminologie

2.1. Bedwingings- en/of isoleringsmaatregel

Definitie:

Bedwingings- en isoleringsmaatregelen zijn **uitzonderlijke veiligheidsmaatregelen om de handelingen van personen, die lichamelijke letsels kunnen veroorzaken voor zichzelf en/of hun omgeving, te voorkomen of onder controle te houden**; via diverse procedés beperken ze de autonomie en de bewegingen van personen, die gedrag vertonen waarmee ze zichzelf en/of anderen in gevaar brengen.

De maatregelen zijn pas in allerlaatste instantie een optie en ze mogen in geen geval een therapeutische, educatieve, disciplinaire of sanctionerende functie hebben.

Deze maatregelen mogen dus geenszins dienen om een personeelsgebrek op te vangen, of om zorgverleners of gezinnen een zeker “comfort” te bieden. Ze mogen ook niet worden toegepast in het kader van medische of wetenschappelijke experimenten.

³ « nouvelle sorte d'approche globale pour la prévention des traitements dégradants liés au recours à la contention » (*Ibid.*, p.11)

⁴ “Dwangmiddelen zijn er niet enkel om agressieve patiënten onder bedwang te houden maar kunnen ook worden gebruikt om te vermijden dat patiënten zichzelf letsels toebrengen (door ongecontroleerde bewegingen of door uit hun bed te vallen), of om onverwachte gedragingen als gevolg van cognitieve stoornissen (dementie bijvoorbeeld) of een mentale retardatie te beperken. Meestal worden dwangmiddelen om die redenen gebruikt in instellingen voor begeleid wonen of medisch-sociale foyers.” (*Ibid.* p. 9)

⁵ *Ibid.*, p. 11

Technieken:

De gebruikte technieken kunnen van verschillende aard zijn:

- **Lichamelijke bedwinging:** het immobiliseren van een persoon, volgens specifieke technieken van manuele controle, om zijn bewegingsvrijheid te beperken;
- **Mechanische bedwinging:** het gebruik maken van een mechanisme om de bewegingen van een persoon te beperken (riemen, dwangbuis, afgesloten bed, orthese, ...);
- **Chemische bedwinging:** een persoon geneesmiddelen toedienen om zijn gedrag te controleren (antipsychotica, tranquilizers, hypnotica en sedativa, ...);
- **Isolering:** elke vorm van verwijdering, waarbij een verantwoordelijke, om welbepaalde redenen en tijdelijk, een persoon isoleert van zijn medebewoners en/of van de zorgverleners. Concreet wordt die persoon dus alleen in een afgesloten ruimte geplaatst, ongeacht de naam die aan deze ruimte wordt gegeven.
 - **Isoleringspraktijk:** afzonderen van een persoon in een specifiek daartoe voorzien lokaal; dit gaat over het algemeen gepaard met een bijzondere procedure inzake registratie, informatie en communicatie naar derden toe.
 - **Verwijderingsmaatregel:** afzonderen van een persoon in een ruimte (bijv.: een persoon op een stoel in de gang zetten, enz.), wat in principe een reactie is op een situatie die minder gevaarlijk is dan voor isoleringsmaatregelen, waardoor de procedure ook eenvoudiger is.
 - **De facto** is het evenwel zeer moeilijk – om niet te zeggen onmogelijk – een onderscheid te maken tussen beide; daarom dringen we erop aan dat *alle* maatregelen, zowel isolering als verwijdering, worden geregistreerd en meegedeeld aan de verantwoordelijken.

Proces:

Een bedwingings- en isoleringsmaatregel moet worden geïnterpreteerd en behandeld als een **onderdeel van een proces**, dat zich niet enkel beperkt tot de toepassing van de maatregel zelf: **de maatregel wordt pas genomen wanneer vooraf alle mogelijke preventieve opties zijn uitgeput. Achteraf, wanneer de maatregel is opgeheven, volgt nog een aantal essentiële stappen.**

- Proactief:
 - Voorafgaande richtlijnen, alternatieve technieken
 - Opleiding van het personeel
 - Opstellen van een *check list*
- Tijdens de toepassing van de maatregel:
 - Indicaties
 - Interventie
 - Materiaal en lokalen
- Achteraf:
 - Registratie
 - Evaluatie van de maatregel
 - Debriefing

3. Wettelijk kader

Concreet gaat het om de verschillende wetten en reglementen, die al naargelang de sectoren kunnen variëren.

Hier komen de principes aan bod die het kader bepalen waarbinnen de bedwingings- en isoleringsmaatregelen worden toegepast. Deze lijst is niet volledig, we raden elke sector dan ook aan die aan te vullen en/of te wijzigen in functie van zijn behoefte.

- **Recht op een waardig bestaan:**
 - *“Iedereen heeft het recht een menswaardig leven te leiden.”* (Grondwet, art.23)
- **Verzuimen hulp te bieden aan een persoon in gevaar:**
 - *“Wordt gestraft met een gevangenisstraf van acht dagen tot een jaar en met geldboete van vijftig euro tot vijfhonderd euro of met een van die straffen alleen, diegene die verzuimt hulp te verlenen of te verschaffen aan iemand die in groot gevaar verkeert, hetzij hijzelf diens toestand heeft vastgesteld, hetzij die toestand hem is beschreven door diegenen die zijn hulp inroepen.”* (Strafwetboek, art. 422 bis)
- **Recht op vrijheid en veiligheid:**
 - *“Eenieder heeft recht op vrijheid en veiligheid. Niemand mag van zijn vrijheid worden beroofd [...]”* (Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, art.5).
 - *“De staten die partij zijn waarborgen dat personen met een handicap op voet van gelijkheid met anderen:*
 - *het recht op vrijheid en veiligheid van hun persoon genieten;*
 - *niet onrechtmatig of willekeurig van hun vrijheid worden beroofd, en dat iedere vorm van vrijheidsontneming geschiedt in overeenstemming met de wet, en dat het bestaan van een handicap in geen geval vrijheidsontneming rechtvaardigt[...].”* (Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, art. 14)
- **Recht om niet te worden onderworpen aan foltering en aan wrede, onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen:**
 - *“Niemand mag worden onderworpen aan foltering en aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen”.* (Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, art. 3)
 - *“De staten die partij zijn waarborgen dat:*
 - *geen enkel kind wordt onderworpen aan foltering en aan een andere wrede, onmenselijke of onterechte behandeling of bestraffing. Doodstraf noch levenslange gevangenisstraf zonder de mogelijkheid van vervroegde invrijheidstelling wordt opgelegd voor strafbare feiten gepleegd door personen jonger dan achttien jaar;*
 - *geen enkel kind op onwettige of willekeurige wijze van zijn vrijheid wordt beroofd. De aanhouding, in hechtenisneming of gevangenneming van een kind geschiedt overeenkomstig de wet en wordt slechts gehanteerd als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke duur;*
 - *ieder kind dat van zijn vrijheid is beroofd, wordt behandeld met menselijkheid en met eerbied voor de waardigheid inherent aan de menselijke persoon, en zodanig dat rekening wordt gehouden met de behoeften van een persoon van zijn leeftijd. Met name wordt ieder kind dat van zijn vrijheid is beroofd, gescheiden van volwassenen tenzij het in het belang van het kind wordt geacht dit niet te doen, en heeft ieder kind het recht contact met zijn familie te onderhouden door middel van briefwisseling*

- en bezoeken, behalve in uitzonderlijke omstandigheden [...].” (Verdrag inzake rechten van het kind, art.3)*
- *“Niemand mag worden onderworpen aan foltering en wrede, onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen. In het bijzonder zal niemand zonder zijn of haar vrijwillige toestemming worden onderworpen aan medische of wetenschappelijke experimenten [...].” (Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, art. 15)*
 - **Recht op vrijwaring van uitbuiting, geweld en misbruik:**
 - *“De Staten die Partij zijn nemen alle passende wetgevende, administratieve, sociale, educatieve en andere maatregelen om personen met een handicap, zowel binnen- als buitenshuis, te beschermen tegen alle vormen van uitbuiting, geweld en misbruik, met inbegrip van de op geslacht gebaseerde aspecten daarvan.*
 - *De Staten die Partij zijn nemen ook voorts alle passende maatregelen om alle vormen van uitbuiting, geweld en misbruik te voorkomen door voor personen met een handicap, hun gezinnen en verzorgers onder andere passende vormen van aangepaste hulp en begeleiding te waarborgen [...], met inbegrip van het verschaffen van informatie en scholing omtrent het voorkomen, herkennen en melden van uitbuiting, geweld en misbruik. [...]*
 - *Teneinde alle vormen van uitbuiting, geweld en misbruik te voorkomen, waarborgen de Staten die Partij zijn, dat alle faciliteiten en programma’s die zijn ontwikkeld om personen met een handicap te dienen daadwerkelijk worden opgevolgd door onafhankelijke autoriteiten.” (Verdrag inzake rechten van personen met een handicap, art. 16)*
 - **Bescherming van de persoonlijke integriteit:**
 - *“Elke persoon met een handicap heeft op voet van gelijkheid met anderen recht op eerbiediging van zijn fysieke en geestelijke integriteit”. (Verdrag inzake rechten van personen met een handicap, art.17)*
 - **Hoger belang van het kind:**
 - *“Bij alle maatregelen betreffende kinderen, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, vormen de belangen van het kind de eerste overweging.*
De Staten die partij zijn, verbinden zich ertoe het kind te verzekeren van de bescherming en de zorg die nodig zijn voor zijn welzijn, rekening houdende met de rechten en plichten van zijn ouders, wettige voogden of anderen die wettelijk verantwoordelijk zijn voor het kind, en nemen hiertoe alle passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen.
De Staten die partij zijn, waarborgen dat de instellingen, diensten en voorzieningen die verantwoordelijk zijn voor de zorg voor of de bescherming van kinderen voldoen aan de door de bevoegde autoriteiten vastgestelde normen, met name ten aanzien van de veiligheid, de gezondheid, het aantal personeelsleden en hun geschiktheid, alsmede bevoegd toezicht.” (Verdrag inzake rechten van het kind, art.37)

De wetgeving vermeldt het geval waarbij een bedwingingsmaatregel wordt toegepast op een *patiënt* (in de zin van de wet betreffende de rechten van de patiënt).⁶ Bedwinging wordt dan gelijkgesteld

⁶ De wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt definieert de patiënt als volgt:

Art. 2. Voor de toepassing van deze wet moet worden verstaan onder: 1° patiënt: de natuurlijke persoon aan wie gezondheidszorg wordt verstrekt, al dan niet op eigen verzoek; 2° gezondheidszorg: diensten verstrekt door een beroepsbeoefenaar met het oog op het bevorderen, vaststellen, behouden, herstellen of verbeteren van de gezondheidstoestand van een patiënt of om de patiënt bij het sterven te begeleiden; 3° beroepsbeoefenaar : de beoefenaar bedoeld in het koninklijk besluit nr. 78 van 10 november 1967 betreffende de uitoefening van de gezondheidszorgberoepen alsmede de beroepsbeoefenaar van een niet-conventionele praktijk bedoeld in de wet van 29

met maatregelen voor het vermijden van lichamelijke letsels, en wordt omschreven als een uitzonderlijke technische verpleegkundige verstrekking B1.⁷

4. Aansprakelijkheid

Wettelijk gezien impliceren de bedwingings- en isoleringsmaatregelen een aansprakelijkheid, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen burgerlijke en strafrechtelijke aansprakelijkheid.

Burgerlijke aansprakelijkheid:

Iemand wordt burgerlijk aansprakelijk gesteld wanneer die persoon door zijn fout (d.w.z. een feit, dat een met de normale voorzichtigheid en zorgvuldigheid handelende persoon in dezelfde omstandigheden, niet had gesteld) iemand anders schade berokkent; de burgerlijke aansprakelijkheid beoogt het herstellen van deze schade. De burgerlijke rechtbanken zijn bevoegd (vrederechter, rechtbank van eerste aanleg, hof van beroep).⁸

De burgerlijke aansprakelijkheid is niet persoonlijk. Zo kan een werkgever aansprakelijk worden gesteld voor een fout die door zijn werknemer is begaan (behalve in geval van bedrog, zware fout of gewoonlijk voorkomende lichte fout). Daarom verplicht het arbeidsrecht de werkgever een burgerlijke aansprakelijkheidsverzekering te nemen voor feiten die door zijn werknemers zijn gepleegd.

Strafrechtelijke aansprakelijkheid:

Iemand wordt strafrechtelijk aansprakelijk gesteld wanneer die persoon zich schuldig maakt aan een strafbaar feit; de strafrechtelijke aansprakelijkheid beoogt het beschermen van de maatschappij. De strafrechtbanken zijn bevoegd (politierechtbank, correctionele rechtbank, hof van assisen).

De strafrechtelijke aansprakelijkheid is persoonlijk, ongeacht of het om een rechts- dan wel natuurlijke persoon gaat. Enkel de dader van de feiten kan aansprakelijk worden gesteld.

Voor eenzelfde feit dus (in geval van bedwinging bijvoorbeeld) kan de werkgever burgerlijk aansprakelijk worden gesteld en de werknemer strafrechtelijk aansprakelijk. De werkgever die het slachtoffer moet vergoeden, kan vervolgens de betaalde schadevergoeding terugvorderen van de werknemer, indien het bij de werknemer gaat om een ernstige of gewoonlijk voorkomende fout.

Tenslotte willen we nog op het volgende wijzen: indien elke rechtspersoon strafrechtelijk verantwoordelijk is voor misdrijven die hetzij een intrinsiek verband hebben met de verwezenlijking van zijn doel of de waarneming van zijn belangen en/of die, naar blijkt uit de concrete omstandigheden, voor zijn rekening zijn gepleegd, wanneer hij verantwoordelijk gesteld wordt uitsluitend wegens het optreden van een geïdentificeerde natuurlijke persoon, kan enkel degene die de zwaarste fout heeft begaan worden veroordeeld. Indien de geïdentificeerde natuurlijke persoon de fout wetens en willens heeft gepleegd kan hij samen met de verantwoordelijke rechtspersoon worden veroordeeld.

april 1999 betreffende de niet-conventionele praktijken inzake de geneeskunde, de artseneerbereidkunde, de kinesithérapie, de verpleegkunde en de paramedische beroepen.”

⁷ Koninklijk besluit van 18 juni 1990 tot vaststelling van de lijst van technische verpleegkundige prestaties en van handelingen die door een geneesheer kunnen worden toevertrouwd aan de beoefenaars van de verpleegkunde

⁸ Burgerlijk Wetboek, art. 1382 & 1383

5. Informatie

Aangezien bedwinging en/of isolering een aanzienlijk risico op misbruik inhouden, moeten de traumatische gevolgen voor alle actoren zoveel mogelijk worden beperkt en moet bij de toepassing van de maatregel ook zo veel mogelijk worden geappelleerd aan de vrijwillige medewerking van de personen die in bedwang moeten worden gehouden.

Daarom zijn we er voorstander van om **de persoon en/of zijn wettelijke vertegenwoordiger**, binnen een vooraf vastgelegd kader, **te informeren over de mogelijkheid om een bedwingingsmaatregel toe te passen**.

5.1. Informatie voor gebruikers, gezinnen, betrokkenen die de gebruiker bijstaan en wettelijke vertegenwoordigers

Om de communicatielijnen open te houden tussen de persoon op wie de maatregel van toepassing is en de andere actoren, dient de persoon zelf en/of zijn wettelijk vertegenwoordiger vooraf te worden geïnformeerd, dat dat soort maatregelen, indien nodig, op haar of hem kan worden toegepast. Op die manier zijn de persoon en/of zijn of haar naasten er zeker van dat deze procedures binnen een bepaald kader worden toegepast en dat daar binnen de instelling strikt wordt op toegezien. Ook moet worden gewezen op de verhaalmogelijkheden in geval van misbruik.⁹

In de gevallen waarin de gezinnen zelf menen dat ze bedwingings- en isoleringsmaatregelen binnen de privésfeer moeten toepassen, adviseren het Centrum en de, dat in de mate van het mogelijke, enkel voor deze optie wordt gekozen na overleg met de externe zorgverleners. Die kunnen de betrokken personen dan helpen om deze praktijk toe te passen, binnen het vooraf bepaalde kader en met respect voor de rechten van de persoon.

5.2. Informatie: Diensten en instellingen

De principes inzake bedwinging en isolering moeten worden bekendgemaakt en vastgelegd in **officiële documenten** van de dienst, de instelling (in het intern huishoudelijk reglement bijvoorbeeld), de opvang- of zorgstructuur, die deze praktijken mogelijk moeten toepassen.

De uiteindelijke tekst moet het resultaat zijn van pluridisciplinair overleg. In het geval de aanwezigheid van een geneesheer structureel is voorzien, zal ook hij bij die werkzaamheden worden betrokken.

Bij het meedelen van een bedwingingsmaatregel aan derden, is strikte terughoudendheid verplicht. Bij het personeel wordt er dan ook op aangedrongen om in deze de verplichte discretie aan de dag te leggen (zie ook *infra* punt 7.4 “Registratie”).

6. Preventie

6.1. Voorafgaande richtlijnen, alternatieve technieken

Essentieel is een proactieve aanpak, door de verschillende actoren er tot te brengen dat ze de elementen kunnen detecteren die bedwinging of isolering kunnen vermijden.

⁹ Al naargelang de sector kunnen die weliswaar verschillen maar concreet denken we hierbij aan de ombudsdienst ‘Rechten van de patiënt’, de Délégué général aux droits de l’enfant of het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding in zijn functie van opvolgingsorgaan voor het VN Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.

Daarom moet in overleg met de gebruikers en/of hun vertegenwoordiger werk worden gemaakt van een innoverende aanpak, die alternatieven biedt voor de bedwinging, zowel op vlak van organisatie als van gedragingen van de actoren.

6.2. Opleiding van het personeel

De opleiding moet **algemeen** zijn: ze moet niet alleen de **praktische modaliteiten** van de bedwingingsmaatregelen behandelen maar ook de **preventieve aspecten**, door opleidingen te geven rond technieken van conflict- en geweldbeheersing, desescalatietechnieken, opvolging van crisissituaties, functionele analyse van gedragsstoornissen, positieve gedragsondersteuning, enz. Ook moet worden gedacht aan teamsupervisie.

Tenslotte willen we nog wijzen op een aantal technieken om iemand in bedwang te houden of te immobiliseren. Wanneer daarvoor wordt gekozen, zijn twee essentiële criteria belangrijk:

1. De techniek moet de bescherming van beide partijen garanderen;
2. Ze moet prioritair gericht zijn op acties die een bedwingingsmaatregel moeten vermijden en slechts in allerlaatste instantie, en indien nodig, kan er voor worden geopteerd.

6.3. Aandachtspunten voor de toepassing van de maatregel:

Zoals hierboven reeds aangehaald zal elke activiteitensector de voorschriften en aanbevelingen uit dit document dus moeten aanpassen, om de maatregelen effectief en met respect voor eenieder te kunnen toepassen.

Aangezien bedwinging en isolering vooral **op het terrein worden toegepast**, is het essentieel dat de *checklists* die worden uitgedeeld om het werk van de actoren te kaderen:

- **rekening houden met het specifieke karakter van elke context;**
- **het type bedwinging dat wordt toegepast in aanmerking nemen** (cfr. *supra*: bedwingingstechnieken);
- **volgende principes ten volle respecteren:**
 - **bedwinging en isolering zijn uitzonderingsmaatregelen die in allerlaatste instantie worden toegepast;**
 - **ze zijn enkel een optie binnen een context van acuut geweld en/of acute agitatie;**
 - **ze worden enkel in geval van absolute noodzaak toegepast: onmiddellijk gevaar voor de persoon op wie de maatregel van toepassing is en/of voor een derde.**

7. Toepassing van de maatregelen

7.1. Indicaties

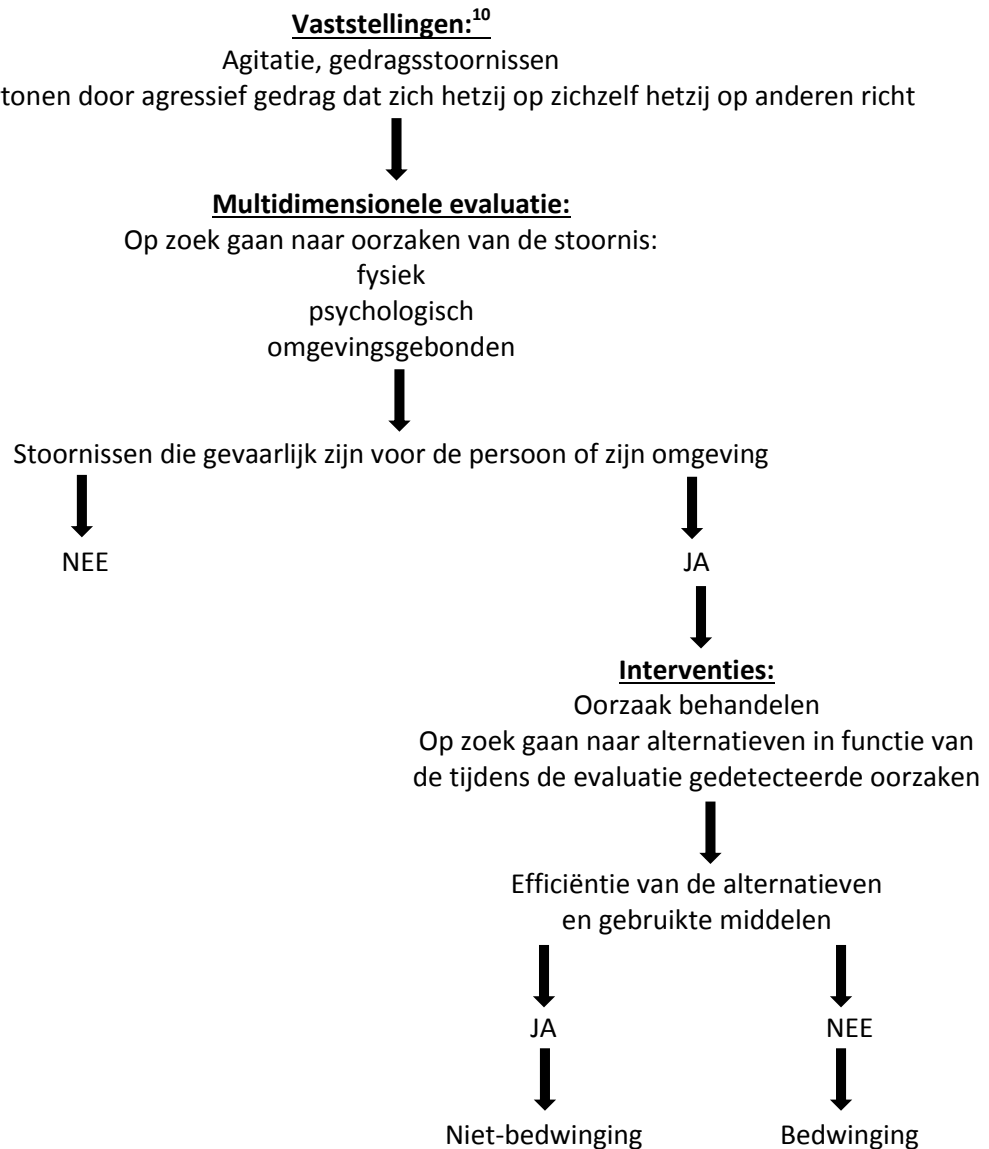
De duur van de bedwingings- of isoleringsmaatregel moet **beperkt blijven tot een zo kort mogelijke tijd**.

De maatregel moet worden gekoppeld aan een **geïndividualiseerd begeleidings- en surveillanceprogramma** (met oog voor eventuele risicofactoren en persoonsgerelateerde tegenindicaties: ademhalingsmoeilijkheden, verslikken, ...). Ook dient achteraf een **evaluatie** te worden opgemaakt.

Het belang van een medisch voorschrift als conditio sine qua non voor de toepassing van de maatregel moet in alle sectoren aandachtig worden bestudeerd.

Volgens ons kan in bepaalde gevallen een verplicht voorschrift vóór de toepassing ervan, het gebruik van maatregelen in noodgevallen erg bemoeilijken, waardoor dit ook geen optie is.

7.2. Interventie

¹⁰ Dit schema is grotendeels gebaseerd op een schema van de 'Fédération des CPAS', gepubliceerd door de 'Union des Villes et communes de Wallonie', versie 03/2009: *Mesures de prévention de lésions corporelles – Moyens de contention*, p. 2

7.3. Materiaal en lokalen

Bedwinging wordt enkel toegepast met **aangepast materiaal dat de veiligheid en het respect voor de persoon garandeert**. Dit materiaal kan afhankelijk zijn van het type toegepaste bedwinging maar mag in geen geval de werking van de vitale functies belemmeren. Bovendien moet de persoon op wie bedwinging wordt toegepast zich steeds kunnen uiten.

In het geval van isoleringsmaatregelen, is het vaak zo dat de lokalen waar die worden toegepast niet noodzakelijk “isoleringskamer” heten. Het is overigens veeleer het gebruik, dan wel de naam die bepaalt of isolering al dan niet wordt toegepast (cfr. *supra* punt 2.1).

Deze locaties houden zekere risico's in: behalve een inperking van de individuele vrijheden, vormen ze ook een risico op verhoogd agressief gedrag dat zich hetzij op zichzelf hetzij op anderen richt.

Daarom moeten ze voldoen aan volgende vereisten:

- **nauw fysiek toezicht**¹¹ mogelijk maken maar tegelijk de waardigheid en privésfeer van de persoon op wie de maatregel van toepassing is respecteren;
- ingericht zijn op een manier **die het risico op ongevallen** (zelfmutilatie,...) uitsluit, met een minimum aan materiaal en waarbij alle zichtbare elementen (radiatoren, elektrische kabels, ...) worden verwijderd of afgeschermd;
- voor **zeer korte periodes en volgens zeer strikte procedures** worden gebruikt;
- het gebruik van dit materiaal en van die lokalen duidelijk vermelden in de **preventie- en evacuatieplannen** van de instellingen;
- uitgerust zijn met een **door iedereen gekende handleiding** in geval er specifiek bedwingingsmateriaal aanwezig is.

7.4. Registratie

Registratie van de maatregel binnen de dienst of de instelling moet systematisch gebeuren en moet worden vermeld in het dossier van de persoon op wie de maatregel is toegepast.

Instanties die worden verwittigd in geval van toepassing van een bedwingings- en/of isoleringsmaatregel:

De toepassing van een bedwingings- en/of isoleringsmaatregel moet worden gemeld aan:

- de directie van de inrichting;
- elke persoon die mogelijks is aangewezen om de persoon op wie de maatregel is toegepast bij te staan (bijv.: de de verantwoordelijke binnen de instelling) en/of zijn wettelijk vertegenwoordiger;

In instellingen met een medische aanwezigheid moet ook:

- de verantwoordelijke geneesheer worden verwittigd;

in de private sfeer (bijv.: binnen de familie) is dat:

- een externe persoon die op de hoogte is van de situatie van de gebruiker en die kan inschatten of de toepassing van de maatregel al dan niet relevant is (bijv.: de behandelende arts).

¹¹ In ruimtes waar die praktijk mogelijk is, volstaat videobewaking alleen niet en vervangt ze in geen geval de regelmatige aanwezigheid van een personeelslid.

Net als het CPT pleiten ook wij voor de oprichting van een intersectoraal instrument voor de inzameling en opvolging van bedwingings- en isoleringsmaatregelen op nationaal niveau (cfr. punt 8. “Conclusies en aanbevelingen”).

Elke registratie zou dan ook in dit systeem worden ingevoerd.

Geregistreerde gegevens:

Deze registratie moet volgende elementen bevatten:

- De persoon op wie de maatregel is toegepast;
- De reden van de maatregel;
- De personen die de maatregel hebben toegepast;
- De bedwingingsmaatregel(en) die is/zijn gebruikt;
- Het surveillance- en begeleidingsprogramma, inclusief de momenten waarop de maatregel wordt geherevalueerd;
- De voorschriften ter voorbereiding van de periode na het opheffen van de maatregel.

Bovendien raden we aan het aantal gegevens dat moet worden geregistreerd te beperken, zodat alle elementen correct kunnen worden bijgehouden zonder dat dit voor het personeel voor al te veel extra administratief werk zorgt.

7.5. Debriefing

Na afloop van de maatregel, moet in aanwezigheid van alle betrokkenen een evaluatie van de gebeurtenissen volgen om:

- de persoon op wie de maatregel is toegepast de kans te geven zich te uiten;
- alle betrokkenen een alternatieve lezing geven van de gebeurtenissen, om de nare herinneringen aan de feiten eventueel te verzachten;
- De perso(o)n(en) die de maatregel heeft/hebben toegepast de kans te geven zich te uiten;
- De banden tussen de persoon op wie de maatregel is toegepast en de persoon die de maatregel heeft toegepast, die gedurende die periode verbroken waren, te herstellen.

7.6. Evaluatie

Na elke stap in het proces moet een evaluatie volgen.

Proactief:

Op basis van de voorschriften inzake preventie (punt 6. “Preventie”).

Tijdens de toepassing van de maatregel:

Wanneer een bedwingings- of isoleringsmaatregel wordt toegepast, moet die zo kort mogelijk zijn. Tevens moeten ook de ongemakken maximaal worden beperkt.

Bovendien moet de maatregel regelmatig worden geëvalueerd, om na te gaan of de toepassingsmodaliteiten van de maatregel wel zijn afgestemd op de evolutie van de gefixeerde persoon. De frequentie van deze evaluatie is afhankelijk van verschillende parameters, zoals de graad van belemmering, het risiconiveau, de evolutie van het gedrag, enz.

Wanneer de toepassingsduur van de maatregel moet worden verlengd, moet daar opnieuw een bewaking (fysieke veiligheid, enz.) en begeleiding aan worden gekoppeld.

Videobewaking kan nooit een personeelslid vervangen.

Achteraf:

Een globale evaluatie achteraf is nodig. Indien de maatregel vaak wordt getroffen, moet extra aandacht worden besteed aan de frequentie, de duur, de motieven en de modaliteiten. Belangrijk is om daar de persoon en/of zijn vertegenwoordiger bij te betrekken.

8. Conclusie en aanbevelingen

Onder bedwingings- en isoleringsmaatregelen worden alle uitzonderlijke maatregelen verstaan die in laatste instantie worden genomen en die de autonomie en bewegingen van een persoon, wiens gedrag voor zichzelf en/of voor anderen een gevaar vormt, beperken, ongeacht de manier waarop dit gebeurt.

Ongeacht de activiteitensector waarin ze worden toegepast, steeds zullen volgende aspecten het kader bepalen waarin ze worden toegepast:

- een **uitzonderlijke** maatregel die **in laatste instantie wordt getroffen**;
- een **aanzienlijk risico op aantasting van de fysiek integriteit** van de persoon zelf en/of van personen uit zijn of haar omgeving;
- ze worden enkel in geval van **absolute noodzaak toegepast**: (onmiddellijk gevaar voor de persoon op wie de maatregel van toepassing is en/of voor een derde).

Het Centrum en de DGDE pleiten algemeen voor een effectief transversaal beleid inzake toepassing en controle van de bedwingings- en isoleringsmaatregelen, en dat rekening houdt met het volgende:

- Overleg met alle besluitvormingsinstanties en inrichtende overheden uit de betroffen sectoren om het volgende te implementeren:
 - schriftelijke instructies voor het personeel;
 - opleiding voor het personeel rond de preventiemaatregelen en technieken die moeten worden toegepast;
 - organisatie van een systematische debriefing voor alle betroffen actoren;
 - het betroffen publiek een document bezorgen met daarin alle informatie over het beleid van de instelling inzake bedwinging en isolering;
- Invoering van een intersectoraal opvolgingssysteem en aanstelling van sectorale instanties die alle kwesties omtrent die problematiek mogen controleren en opvolgen;
- Invoering van een intersectoraal klachtensysteem.

Bijzondere aandacht moet dan ook uitgaan naar volgende elementen:

Individualisering

Deze maatregelen, ook al zijn ze meerdere malen op dezelfde persoon van toepassing, moeten telkens worden opgelegd voor een zo'n kort mogelijk periode, tijdens dewelke een bewaking en begeleiding verplicht is. Ook een regelmatige herevaluatie is belangrijk.

Zoveel als mogelijk, moet ook worden geluisterd naar de persoon die deze maatregelen opgelegd kan krijgen, zowel proactief (preventieve desescalatietechnieken, enz.), tijdens het nemen van de maatregel of achteraf, wanneer de maatregel is opgeheven (uitgebreide debriefing, enz.).

Informatie en verhaal

De bevoegde administraties en instellingen moeten dat soort maatregelen van heel nabij opvolgen, vooral dan op vlak van informatieverstrekking aan de personen en registratie.

Zo moeten personen op wie bedwinging en isolering mogelijks kunnen worden toegepast en hun eventuele vertegenwoordigers, vooraf duidelijk informatie krijgen. Deze informatie zal zowel betrekking hebben op de eventuele toepassing van dat soort maatregel, als op de beroepsmogelijkheden die er bestaan en de praktische modaliteiten daarvoor.

Registratie en communicatie

Om misbruiken uit te sluiten, moeten binnen elke instelling of structuur, alle bedwingings- en isoleringsmaatregelen worden geregistreerd. Deze registratie zal enkel betrekking hebben op elementen waarmee een volledige, en regelmatig geactualiseerde lijst, kan worden bijgehouden.

Alle communicatie over de genomen bedwingings- en isoleringsmaatregelen, moet worden doorgespeeld naar de directie van de dienst (of naar de verantwoordelijke geneesheer) en naar de eventuele wettelijke vertegenwoordiger van de persoon (indien die minderjarig is). Idealiter moet ook een externe persoon die op de hoogte is van de situatie van de gebruiker en die kan inschatten of de toepassing van de maatregel al dan niet relevant is worden geïnformeerd (bijv.: de behandelende arts), *in het geval waarin de maatregel binnen een privésfeer is toegepast* (bijv. binnen een gezin).

We pleiten bovendien ook sterk voor de invoering per sector, van een onafhankelijke instantie die, overeenkomstig de wettelijke bepalingen voor dat soort interventies, alle registraties met betrekking tot deze problematiek moet opvolgen. Deze instantie (bemiddelaars, afgevaardigden, enz.) zal systematisch worden geïnformeerd over de bedwingings- en isoleringsmaatregelen die binnen hun sector zijn toegepast, om op die manier een aantal elementen met betrekking tot die praktijken te objectiveren.

Oprichting van een intersectoraal instrument voor de opvolging van bedwingings- en isoleringsmaatregelen

We bevelen de oprichting aan van een transversaal orgaan belast met de opvolging van de bedwingings- en isoleringsproblematiek, die cruciaal is voor de naleving van de grondrechten. Dit systeem zou gegevens moeten verzamelen, een balans opmaken van de praktijken en als uitwisselingsplatform moeten fungeren tussen de verschillende sectoren waar bedwinging en isolering worden toegepast, om zo goede praktijken te kunnen uitwisselen en het systeem ter discussie te stellen.

9. Referenties

- Verdrag inzake de rechten van het kind:
<http://www.dgde.cfwb.be/indbijv.php?id=3570>

- Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap:
<http://www2.ohchr.org/french/law/disabilities-convention.htm>
- Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens:
www.echr.coe.int/Documents/Convention_FRA.pdf
- Europees Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing, *Moyens de contrainte en hôpital psychiatrique*, 2 maart 2006:
www.cpt.coe.int/fr/documents-travail/cpt-2006-22-fra.pdf